

AZ ÁLLAMI NÉPI EGYÜTTES BEMUTATKOZÁSA*

Azóta, hogy a zenei párthatározat felszámolta azokat a téveszméket, amelyek a néphagyomány megbecsülését narodnyikizmusnak bélyegezték, egyre komolyabb erőfeszítéseket láthatunk arra, hogy népünk művészeti eredményeit beépítsük kultúránkba.

Két problémával állunk szemben. Az első az, hogy a népkultúra legértékesebb termékeit felszínre hozzuk a ráakódott selejteles, kispolgári álkultúra rétegei alól, magában a népben is tudatosítsuk és elterjesszük. A másik az, hogy ezeknek elemeiből a néphagyomány egészséges szellemében új művek szülessenek, amelyek olyan területen is létrehozzák a népi szellemű, nemzeti művészetet, ahol azt eddig nélkülöztük, például a táncban.

Míg az utóbbi feladat súlya az alkotó művészeknél nyugszik, addig az előbbi társadalmi feladat és magának a népnek kell benne döntő részt juttatni. A kulturális folyamat ugyanis csak velejárója a társadalmi folyamatnak: a nép benyomul a társadalmi és politikai életbe és magával viszi oda kultúráját. Ennek a folyamatnak volt biztató megnyilatkozása a kultúrverseny, amely a népi kulturális öntudatának sok szép megnyilvánulását nyújtotta. Sok helyi hagyomány került felszínre a csoportok bemutatóiban s általában megnyilatkozott az igény a saját kulturális értékek ápolására.

De bármennyire is alulról kell kiépülnie a mozgalomnak, mégsem lehet elirányítás nélkül. Tudnunk kell, hogy nem minden érték, ami hagyományosan él a nép között. Az uralkodó rétegek műveltségét, mint valami kíváncsós élettermékét állították a nép elé s ezért sokat átvett belőle — nemcsak az értéket, hanem a selejteket is. A XVIII. század divatos cseh-német társasjátékai és egyéb dalmái, a XIX. század népszerű műdala, a XX. század népszerű kupléi tömegével áradtak a néphez, az úri osztály közvetítésével. S ha sok ezek közül át is alakult a népi gyakorlatban, mégsem nevezhető a hagyomány legértékesebb, legsajátosabb részének. A részlet ismerője tehát tévedhet, mert a hagyomány helyenként és

időnként tartalmazhat egészségtelen elemeket is. De egészséges a hagyomány a maga térbeli és főleg időbeli teljességében, történeti fejlődésének irányában, ahol már megnyilatkozik, hogy melyek azok az értékek, amelyekhez szívósan ragaszkodik. Ezt a teljességet azonban csak a kutató ismeri, ezért kell a mozgalomban összeolvadnia a népi igénynek a hagyományból kinőtt tudománnyal és művészettel öntudatával. Erre az összeolvastásra — az alulról jövő ösztönzések összefoglalására, tapasztalataik leszűrésére s ugyanakkor a magas tudományos és művészi mértékkel való egyeztetésre — van hivatva az Állami Együttessel. Együttel csomóponttá kell válnia a fentebb említett két törekvésben is: a népkultúra értékeinek terjesztésében és az új művészet kialakulásában; az utóbbiban ösztönzéssel és a művek kipróbálásával.

Lássuk tehát, hogyan ítélhető meg az együttes bemutatkozása ezeknek a feladatoknak szempontjából nézve!

Az együttes vegyeskarból, zenekarból és tánckarból áll, ezeknek külön számai és közös szereplései alkotják műsorát, amely ezek szerint a néphagyomány két nagy területét ölelheti fel: a hangszeres és szöveges népzene és a néptáncot, beleértve a népszokások táncjelenetté formálható elemeit is. A harmadik jelentős területet, a díszítőművészetet csak a két kar ruháinak népviseleti elemei képviselik. Itt talán nyílik még kiaknázható lehetőség a díszítőművészet, építészeti és házbelső elemeinek és a bennük megnyilatkozó ízlésnek és arányérzéknek felhasználására a színpadképpen, esetleges későbbi nagyobb igényű jelenetek keretezésére.

Ilyen jelenetek már a bemutatkozásban is szerepeltek, amelyekben a tánckar terjedelmesebb tánckompozíciót mutatott be, vagy népszokást, életképet formált táncképpé énekkari és zenekari kísérettel. Itt tehát zene, tánc és viselet együttes hatására épülő »alkotás«-okról volna szó. Ezeknél azonban tisztázni kell egy problémát. Mindaddig, amíg olyan művek nem születnek, amelyekben a két

elem — zene és táncjáték — egyenlően magasrendű alkotás, amely amellett, hogy saját művészi felépítéssel bír, egymás hatását fokozza, addig az egyik területnek alá kell rendelnie magát a másiknak, annak, amelyik jelentősebb mint alkotás. Ezt éreztük Kodály »Kállai kettőse«-énél. Itt feltétlenül a kórus mondta a többet a népi világról, ezt éreztük a kompozíció súlypontjának, amit a táncnak csak kísérni, érzékeltetni, *ezáltal* fokozni lett volna szabad, vázlatos, egyszerű mozgással, háttérben maradva — elhelyezésben is — a kórusall szemben. (Ezt szokták elfelejteni a Székelyfőn operai előadásában is.) A többi jelenetben viszont már eredetileg is a koreográfia lehetett az irányadó, amelyhez igazodott a zene és nem is tartott igényt többre, mint jólhangzó népdalhangszereléssel kísérőzenét szolgáltatni a táncnak, amit kifogástalanul el is látott.

Az ilyen nagyobb tánckompozíciónál lényeges kérdés még a különféle elemek összeolvasztásának mikéntje is. Nem tartjuk ugyan szükségesnek a túlságos néprajzi hitelességet, vagyis hogy csak egy vidékről, azonos táncból való motívumokat szabad együtt szerepeltetni. Ez csak akkor kötelező, ha kimondottan népi táncnak, vagy egy vidékről való táncjelenetnek szánjuk a produkciót. Önálló kompozícióban a szerző azt tehet, amit akar, helyesebben, ami jól hat. Ez a meghatározás pedig csak azt zárja ki, ami nem illik össze, vagy ami az összeolvasztásban veszít eredeti hatásából. Ilyennek éreztük a lakodalmi jelenetben a vőfélyek páros táncát, ahol mellék-motívummá süllyedt le az a páros férfitánc, amit a kun legényesben önálló, igényes és hatásos táncjelenetként ismertünk. Még egy kompozícióbeli egyenetlenséget éreztünk: a Köszöntő záró ösztáncában, ahol a különböző jellegű és viseletű csoportok közös táncban keveredtek össze, hogy végső fokozást adjanak a mozgalmas jelenetnek. Szerintünk azonban a mozgás itten egész egyszerű is lehet s a fokozás a különböző mozgások és színfoltok egységes hatásából származott volna, szinte polifon-jellegű felépítésben. Ide tartozik még a viseletek összehangolásának kérdése is. Az énekkar stilizált díszruhája önmagában nagyon szép és hatásos, de amikor a kar együtt szerepel a táncosokkal, a jelenet aktív szereplőjeként, akkor nem lehet ugyanebben, a táncosok pedig egy más jellegűben. Különböző olyan hatás származik, mint a fonóban, ahol azt éreztük, hogy az ülő énekkar a maga komoly ruhájában az asszonyokat jelenti,

a néhány üdruhájú táncoló szerepét pedig a lányokat. Tehát ruhában — és számban is össze kell hangolni a résztvevőket.

Ha a tánc- és énekkari kompozíciókat külön-külön vesszük tekintetbe, ismét egy általános szempontot szögezhetünk le. Az énekkari irodalom terén olyan alkotásokkal rendelkezünk, amelyek kimondottan a Népi Együttes műsorára kíváncsnak: a népeletet megelevenítő, közérthető és magas színvonalú népdalciklusokkal és népi szellemű önálló művekkel. Itt tehát nincs értelme kisebb igényű darabokkal kísérletezni: különösen olyan reprezentatív szereplésnél, mint a bemutatkozás. A tánc területén viszont még a kezdet kezdetén vagyunk, nemcsak tudományos és művészi eredményekben, hanem a népi anyag megismerésében, a gyűjtésben is. Itt tehát szerényebb igényeket kell érvényesíteni a műsor összeállításában. Nem kell törekedni az est túlnyomó részének önálló kompozíciókkal való betöltésére, elég néhány legsikerültebb ötlet, egy-két kisebb szám; a többi egyelőre töltsse ki a változtatás nélküli, eredeti népi tánc. Ez a táncosok számára is több fejlődési lehetőséget kínál. A táncban ugyanis nem elég a motívumok felhasználása, itt sokkal döntőbb a »hogyan«, a mozgás stílusa, ezt pedig a nép legjobb táncosai egyelőre még különbségtudják, következképp a népi táncok minél hívebb elsajátításával lehet a stílust is fokozatosan elsajátítani. Ha azután a koreográfus elég anyagot szívott fel a néptáncból, a táncosok pedig elég stílust, akkor fokozatosan eltolódhat az arány a kompozíció javára. (Persze csak a műsorban, a tanulás anyagban soha.)

Az, hogy a táncárnak és koreográfusnak még lehet és kell tanulnia a néptáncból, nem jelenti azt, mintha nem ismer-nék el eddigi eredményeit. A táncosok mozgása, különösen a férfiaké, elég stílusos és illúziót keltő. Általában a szilaj mozgás sokkal jobban sikerült, mint a lassú; például a sarkantyús tánc, vagy a fonójelenet páros tánc utáni külön férficsopót, vagy a lakodalomban, a gyertyát vivő nők csoportja körüli férfi kőrtánc. Az utóbbi kettő koreográfiailag is a legsikerültebb részlet. Ilyen volt még a lányok csoport-mozgása a menyasszony körüli lakodalmásban.

Kevésbé sikerültek a lassú mozgások: mindjárt az első bevonulás a Kállai kettősből — ennek egyik motívuma, a nők térdhajlításos és kigyózó mozgása a férfiak összefont karja között különösen kirívó volt —, vagy a lakodal-

masban a férfiak kétoldali sétája. Kissé revüszerűen hatott a fonóban a széken álló legények tánca (amennyire ötletes volt viszont a széken való bevonulás, vagy a maszkok tánca), ugyancsak mesterkelt volt a csikósok szűrlobogtatása a Köszöntőben, vagy a balettszámok hatásvadászó befejezésére emlékeztető lányok karra emelése.

S ha már a részleteknél tartunk, említsünk meg a zenei műsorból is néhány kisebb elcsúszást. Az »Érik a, érik a búzakalász« érzelgős műdala, idegen ritmusával még népi átalakításban sem idevaló (az Ecséri lakodalom zenéjének fináléjában) s a széki táncdallamok ízléses, tartózkodó harmonizálásából is kivitt egy magyarnóba futamokra emlékeztető átvezető rész. Különben a zenekar műsora volt a legegyszerűsebb, annak ellenére, hogy speciális összetételű együttes, amely külön erre az összetételre írt kisebb műveket kíván. Izeltt adott a zenetörténet és népi zene hagyományos típusaiból stílusos előadásban. Ebben nagy része volt már magának az összeállításnak is, amely megőrizte a jellemző, magyar kamara-zenekar hagyományos összeállítását és hanghatását — ami XVII. századi zenekarainktól mai cigány-együtteseinkig öröklődött — és így hangzásában stílusosan szólaltatta meg a XVII. századi táncokat, Bihari és a nép táncdarabjait. Megállta a helyét mint zenekar is, karmester-vezénylettel s még jobban, amikor primás vezetésével, rögtönzésszerűen játszott. Talán csak a két régi műdal közül a hallgató előadása nem ütötte meg az egész műsor mértékét. Itt mind a dallam jobb megválasztása, mind a harmonizálás és előadás gondosabb megformálása volna szükséges. S ugyancsak a kiválasztást kell elmarasztalni a Bihari-számok esetében is: ami elhangzott, nem volt sem jellemző, sem a legszebb. (Hitelességükhöz is kétség fér. Szerk.)

Az együttesnek kétségkívül legkiforrottabb és művészilag legértékesebb része az énekkar. Ez vonatkozik mind a hanganyagra, mind a kóruséneklés kidolgozására. Valamit azonban meg kell említeni is, ami nem annyira a kórus problémája, mint egész énektanításunké, de ami épp a népi együttesben fokozott jelentőséget kap: a szövegmondás és a belőle fakadó énekmód. Aláhúzta ezt a

problémát az az ellentét, ami az üveges tánc nő táncosainak éneklése és a kórusé között volt. Az, a maga igénytelenebb keretei között, bár képzetlen, de természetesen és egyéni zamatú ének volt, a kórusé pedig, bár kulturált és művészi-leg sokkal magasabb színvonalú, de pont ennek a zamatnak volt híjával. Hangképzésünk ugyanis szem elől téveszti, hogy az ének tulajdonképpen méreteiben megnövekedett beszéd s így nálunk a hangkultúra rendszerint együttjár elmosódott szövegmondással, vagy legjobb esetben érthető, de minden jellegzetességétől és zamatától megfosztott kiejtéssel. Amolyant csak népi énekkarok és unisono éneklő táncosok képzetlen hangján hallhatunk, ahol a művészet kisebb. A kettő egyesítésére a népi együttesből is indulhatna ki legalább ösztönzés és próbálkozás.

Ez a probléma is mutatja, hogy milyen nagyobb távlatok nyílhatnak meg a népi együttes további munkája folyamán. Éppen ezért foglalkoztunk a produkcióval alaposan, mind elvi, mind részletkérdések tekintetében. Nagyjelentőségű tény, hogy Állami Népi Együttesünk van és kétségtelen, hogy jelentős szerepe lesz kultúránk további építésében. Mindnyájunknak össze kell fogni abban, hogy munkája lehetőleg hibamentes legyen, hogy népi kultúránk értékeit méltó formában terjessze és valóban mérték legyen összes hasonló úton haladó kultúrcsoporthoz számára. Örömmel állapítjuk meg, hogy ezeknek a követelményeknek máris megfelel, hogy a népi kultúra feldolgozásában olyan mértéket állít fel, amit a hagyomány és a művészi színvonal felől nézve egyaránt teljes sikernek könyvelhetünk el. Az elhangzott kifogásokkal is csak a fejlődést kívántuk szolgálni, de az ott érintett részletkérdések nem változtatják meg a teljesítmény összehasonlítását, ami frissítő élmény a hagyomány ismerői számára is és — reméljük — minden magyar dolgozó számára a jövőben.

VARGYAS LAJOS

* Fenti cikk nem mindenben fedi szerkesztőségünk álláspontját. Az Állami Népi Együttes bemutatkozását azonban zenei életünk igen fontos eseményének tartjuk s a cikk nyomán kialakuló vitától várjuk azt az irányítást, amely az Együttes fejlődésének záloga lesz. Kérjük tehát olvasóközönségünket, hogy hozzászólások beküldésével járuljon hozzá a fontos intézményünk munkájának tökéletesedéséhez. (Szerk.)